

Αναλυτική προσέγγιση του λόγου των εκπροσώπων φορέων μεταναστευτικής πολιτικής

Αμαλία Φραγκίσκου*

1. Εισαγωγή

Το παρόν κείμενο αποτελεί προϊόν ανάλυσης και επεξεργασίας του λόγου των εκπροσώπων φορέων μεταναστευτικής πολιτικής της κεντρικής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης και φορέων εμπλεκόμενων με τις εφαρμοζόμενες πολιτικές ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών, (ΜΚΟ, Σύλλογοι μεταναστών). Οι ομιλίες, οι αντιπαραθέσεις και οι απόψεις κατατέθηκαν σε ομάδες εστιασμένης συζήτησης και συναντήσεις εργασίας, στο πλαίσιο υλοποίησης του έργου «Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα»,¹ από τους εκπροσώπους των προαναφερθέντων φορέων.

Το πλούσιο υλικό που διατίθεται προέρχεται από την ανταλλαγή απόψεων και τη διαλογική ανάπτυξη των ιδεών υπό τη δυναμική των ομάδων εστιασμένης συζήτησης και προσφέρεται για πολυεπίπεδες αναλύσεις και παρατηρήσεις, τόσο ρητές όσο και υπορρητες. Η αμεσότητα του προφορικού λόγου και η διαλογική αλληλόδραση αντισταθμίζονται από τη δυνατότητα επεξεργασίας των ομιλιών στη γραπτή τους μορφή και ανάλυσής τους ως προς το περιεχόμενο και στο τρόπο αφήγησης. Η προσέγγισή μας διαρθρώνεται σε δύο φά-

*Ερευνήτρια ΕΚΚΕ.

1. Το έργο «Γυναικεία Μετανάστευση στην Ελλάδα» / FEMINT_GR, (ΕΤΕ/ΥΠΕΣ, 2011), υλοποιήθηκε από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, (Συντονιστής εταίρος, υπό την επιστημονική και διαχειριστική ευθύνη της Διευθύντριας Ερευνών Τσίγκανου Ιωάννας), το Τμήμα Κοινωνιολογίας του Παντείου Παν/μίου και το Κέντρο Γυναικείων Μελετών-ΔΙΟΤΙΜΑ.

σεις: Εξετάζεται ο εκφερόμενος λόγος ως προς τη μορφή του και αναζητούνται θεματικά μοτίβα² στο περιεχόμενο. Στη συνέχεια, γίνεται προσπάθεια αναδιάρθρωσης των λεχθέντων, ώστε να ταξινομηθούν και να παρουσιαστούν οι απόψεις των φορέων με τη μορφή εννοιολογικών ενοτήτων γραπτού λόγου, που να αποτελεί ένα κείμενο συνοπτικής παρουσίασης θέσεων και απόψεων.

Κατά την επεξεργασία του απομαγνητοφωνημένου υλικού επιδιώχθηκε να αναδειχθούν και να διατυπωθούν ορισμένα κεντρικά σημεία στο πλαίσιο μιας βασικής θεωρητικής παραδοχής της ανάλυσης λόγου σχετικά με τις λειτουργίες της ομιλίας και την οργάνωση του νοήματος και όχι μιας αυστηρά μεθοδολογικής εφαρμογής. Η έννοια της ανάλυσης λόγου εντάσσεται σε ένα ευρύ θεωρητικό πλαίσιο με σαφή μεν αναφορά σε καθιερωμένες κοινωνιολογικές και φιλοσοφικές εκκινήσεις,³ η οποία, όμως, δεν σχηματοποιείται σε μία συγκεκριμένη αναλυτική μέθοδο. Επιστημολογικά αποτελεί αναμφισβήτητη μία ποιοτική ερευνητική προσέγγιση που εξελίσσεται διαρκώς με ποικιλία μεθοδολογικών τεχνικών και πεδίων εφαρμογών. Η ανάλυση κειμένου, ομιλιών και λόγου αποτελούν φόρμες της ανάλυσης περιεχομένου, η οποία είναι ποσοτική μέθοδος που παράγει αριθμητικά αποτελέσματα (Reinard J., 1998, p.185). Ο δομισμός και η σημειολογία προσέφεραν νέα αναλυτικά και ερμηνευτικά πλαίσια στους ερμηνευτικούς περιορισμούς της παραδοσιακής ανάλυσης περιεχομένου.⁴ Ο εμπλουτισμός συνετέλεσε σε εξελικτικές και συνδυαστικές εκδοχές διάφορων μεθοδολογικών προσεγγίσεων. Η δυναμική ανάπτυξη της ανάλυσης λόγου διαχρονικά⁵ και οι εννοιολογικές διευρύνσεις που

2. Τα μοτίβα μπορεί να εμφανίζονται με τη μορφή τόσο της μεταβλητότητας που αφορά διαφορές στο περιεχόμενο ή τη μορφή αναφορών, όσο και της συνέπειας που αφορά την αναγνώριση χαρακτηριστικών κοινών στις αναφορές. Δεύτερον, υπάρχει το ενδιαφέρον για τη λειτουργία και τις συνέπειες. Η βασική θεωρητική αιχμή της ανάλυσης λόγου έγκειται στο επιχείρημα ότι η ομιλία εξυπηρετεί πολλές λειτουργίες με ποικίλα αποτελέσματα (Potter J., Wetherell M., 2009, σελ. 233).

3. Για μια εμπεριστατωμένη παρουσίαση θεωρητικών ζητημάτων στα οποία παρέμπει η μεθοδολογική αυτή προσέγγιση βλ. Δοξιάδης Κ., 2008, *Ανάλυση Λόγου: κοινωνικο- φιλοσοφική θεμελίωση*, Αθήνα, Πλέθρον.

4. βλ. περισσότερα στο Φραγκίσκου Α., 2009, σελ. 178-181.

5. Σχετικά με την παρουσίαση θεωρητικών και μεθοδολογικών προσεγγίσεων και εξελίξεων βλ. Ψύλλα Μ., σελ.73-118., και Potter J., Wetherell M., 2009, σελ. 27-56 και 245- 254.

προσέφερε στην ανάλυση «κειμένων», αποτελεί το συγκριτικό πλεονέκτημα της ερευνητικής αυτής προσέγγισης αλλά και την γενεσιουργό αιτία της ασάφειας και ασυμφωνίας ως προς τον ορισμό της.⁶

2. Γενικές παρατηρήσεις επεξεργασίας του λόγου

2.1 Εκπρόσωποι φορέων μεταναστευτικής πολιτικής της κεντρικής διοίκησης

Ο θεσμικός ρόλος των εκπροσώπων των φορέων της κεντρικής διοίκησης και της τοπικής αυτοδιοίκησης υποβάλλει συγκεκριμένες δομές περιγραφής και ρητορικού τρόπου οργάνωσης της ομιλίας. Πράγματι, στην οργάνωση του λόγου των συμμετεχόντων εμφανίζονται τόσο η λεκτική τυπολογία χάραξης και άσκησης μεταναστευτικής πολιτικής όσο και η ανάγκη ουσιαστικής έκφρασης κριτικής στάσης και αποτίμησης της όποιας αποτελεσματικότητας. Υπάρχει κοινή χρήση όρων και εννοιών που πηγάζουν από την εμπέδωση των κειμένων των ευρωπαϊκών οδηγιών για τη μεταναστευτική πολιτική και των εθνικών εφαρμογών. Χρησιμοποιείται ένα σύστημα γλώσσας που υποδηλώνει υψηλή εξειδίκευση, εμπειρογνωμοσύνη και επιστημονική κατάρτιση, που τίθεται στην υπηρεσία του θεσμού καθώς και εξοικείωση με τις εκφάνσεις του μεταναστευτικού φαινομένου. Παρατηρείται αλλαγή σε σχέση με προηγούμενες εμπειρικά καταγραφείσες στάσεις των φορέων⁷ όσον αφορά την προσεκτική λεκτική διατύπωση και συστηματική χρήση πολιτικά ορθών όρων και την έμπειρη αποφυγή αναπαραγωγής στερεοτυπικών απόψεων και αντιλήψεων για τους μετανάστες ή ενδείξεων ξενοφοβικού και ρατσιστικού λόγου. Ο λόγος εκφέρεται αποφασιστικά, ενστερνιζόμενος τους όρους που εισήγαγε η «σθεναρή» μεταναστευτική πολιτική που χαράζεται τα τελευταία χρόνια με γνώμονα

6. Σχετικά με τους ορισμούς και την θεμελίωση της ανάλυσης του λόγου βλ. Potter J., Wetherell M., 2009, σελ. 23-56, Ιωσηφίδης Θ., 2008, σελ. 151- 152.

7. Βλ. συμπεράσματα της έρευνας για την ανίχνευση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στελέχη του δημοσίου στην εξυπηρέτηση μεταναστών- παλιννοσοτούντων- προσφύγων (Γετίμης Π., Πετρινιώτη Ξ., [επιμ.], 2003). Επίσης για μια συνοπτική παρουσίαση με χρονολογική σειρά ερευνών που έχουν εκπονηθεί για τους μετανάστες βλ. Στρατουδάκη Χ., 2008.

την ασφάλεια⁸ και την υιοθέτηση των αρχών της επιλεκτικής ποιοτικής μετανάστευσης και της ανταποδοτικότητας.⁹ Ανιχνεύονται πάντως αρκετές επιφυλάξεις κυρίως σχετικά με τις εθνικές ανεπάρκειες όσο αφορά στον χαρακτηρισμό των μεταναστών ως «νόμιμων» αλλά και βαθύτερη αμφισβήτηση αυτής της λογικής που εκφράζεται με αμνηχανία όταν αναδεικνύονται οι ουσιαστικές αντιφάσεις.

Η κριτική αποτίμηση και η προσωπική άποψη των ομιλούντων εκφράζεται σε αντιδιαστολή με τη δομημένη ιεραρχική σχέση στην άσκηση της μεταναστευτικής πολιτικής και προλογίζεται ρητορικά με αναφορά στην θεσμική αφετηρία και την επίγνωση των ορίων που τους υπαγορεύει ο θεσμικός τους ρόλος.¹⁰ Ωστόσο συχνά διατυπώνεται το αίτημα μιας ουσιαστικότερης προσωπικής εμπλοκής και αξιοποίησης των βιωμάτων, γνώσης και εμπειρίας στις οποίες θα πρέπει να στηρίζονται οι πολιτικές για την ένταξη και ενσωμάτωση των μεταναστών.

Ο θεσμικός λόγος αφορά στους «νόμιμους» μετανάστες, οι ανάγκες των οποίων συχνά κατακερματίζονται σε επιμέρους ομάδες-στόχο. Τα θεσμικά όργανα μιλούν κυρίως για ένταξη.¹¹ Διαφοροποιούνται οι έννοιες ένταξη και ενσωμάτωση και διαχωρίζεται η διαχείριση της μεταναστευτικής νομιμότητας από την ανθρωπιστική προσέγγιση του μετανάστη και των πολλαπλών επιπέδων κοινωνικής ένταξης. Αναγνωρίζεται υστέρηση στους μηχανισμούς λήψης των αποφάσεων, ετε-

8. Για μία αναλυτική παράθεση των εξελίξεων στη χάραξη της ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, βλ. την μελέτη «Μετανάστευση και παροχή υπηρεσιών σε μετανάστες στην Ελλάδα» Μπάγκαβου Χρ., Παπαδοπούλου Δ., Συμεωνάκη Μ. (επιμ.).

9. Βλ. Αρχές και τάσεις στην διαχείριση του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι οποίες ενσωματώθηκαν στην «Εθνική Στρατηγική για την ένταξη των πολιτών τρίτων χωρών» σελ. 24-33.

10. Η θεωρία των ρόλων διακρίνει μια ένταση μεταξύ δύο «δεδομένων γεγονότων»: του δεδομένου της ατομικής έκφρασης και του κοινωνικού επικαθορισμού. Η έννοια του ρόλου αποτελεί ένα μέσο συμβιβασμού (Potter J., Wetherell M., 2009, σελ. 141).

11. Σε αντίθεση με το λόγο των επιστημονικών φορέων οι οποίοι δίνουν έμφαση στην ενσωμάτωση και προσεγγίζουν το θέμα της ένταξης με την οπτική της συλλογικότητας, επισημαίνοντας την ανάγκη ενός αρχικού «ορισμού» της πραγματικότητας και του προσδιορισμού των όρων (ένταξη-ενσωμάτωση-μετανάστες) με τη στατική και τη δυναμική τους έννοια. Ο επιστημονικός λόγος αναδεικνύει ιδεολογίες και θεωρητικές αναφορές στην μεταναστευτική πολιτική, διαχωρίζοντας την «πρόσβαση» από την «κατάσταση» και ταξινομώντας τις πολλαπλές εκδοχές της πραγματικότητας των μεταναστών.

ροχρονισμοί δράσεων, ατελή νομικά πλαίσια που εντείνουν κάποια προβλήματα, εγγενείς ανεπάρκειες αξιοποίησης υπάρχοντων συνεργασιών, ασυνέχεια εφαρμογής και υποστήριξης καλών μέτρων, διαφορές μεταξύ σχεδιασμού και υλοποίησης και πολύ συχνά αδράνεια ή απλά ανοχή.

Αναδεικνύεται ο ανορθολογισμός πολλών μέτρων και δυσλειτουργιών του θεσμικού πλαισίου. Ασκείται κριτική για τη θέσπιση διατάξεων που εντείνουν αντί να επιλύουν προβλήματα. Υπογραμμίζονται οι κίνδυνοι της σύνδεσης άδειας διαμονής και ασφαλισμένης εργασίας, όχι μόνο για τον άνεργο/ανασφάλιστο μετανάστη αλλά και για τη συνοχή του κοινωνικού ιστού καθώς και οι τάσεις μετάθεσης της ευθύνης αστυνόμευσης στους υπαλλήλους/στελέχη υπό την απειλή πειθαρχικών διώξεων. Τονίζεται η ανάγκη της έρευνας του φαινομένου, της καταγραφής του αριθμού των μεταναστών, της επιμόρφωσης στελεχών υλοποίησης δράσεων μεταναστευτικής πολιτικής και της παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών σε επαπειλούμενες κατηγορίες μεταναστών με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (έμφυλη διάσταση, βία, trafficking, ψυχική υγεία, εκπαίδευση κ.λπ.). Επισημαίνονται, επίσης, τα θέματα που οξύνονται ή τίθενται εκ νέου εξ αιτίας της οικονομικής κρίσης σε θεσμικό, κοινωνικό και προσωπικό επίπεδο.

2.2 Εκπρόσωποι φορέων μεταναστευτικής πολιτικής της τοπικής αυτοδιοίκησης

Διατυπώνεται η κοινή πεποίθηση ότι οι πολιτικές κοινωνικής ένταξης πρέπει να βασίζονται στο τοπικό επίπεδο και στην κοινωνία πολιτών. Υποδηλώνεται η αποδοχή και επιδίωξη ενός αναβαθμισμένου θεσμικού ρόλου, ο οποίος μπορεί και να παραγκωνίσει την κεντρική διοίκηση. Η ρητορική με την οποία προλαμβάνονται τυχόν αντιθέσεις κινείται μεταξύ της υποχρέωσης και της υποβοήθησης, χωρίς να αγνοείται ο ρυθμιστικός ρόλος του κράτους και το γεγονός ότι η ενταξιακή πολιτική ανήκει ακόμα στον σκληρό πυρήνα της διοίκησης. Η πρόσληψη του ρόλου της τοπικής αυτοδιοίκησης παρουσιάζεται άλλοτε ως επιταγή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θέτει το πλαίσιο στο οποίο βασίζονται τα κράτη μέλη για να αναπτύξουν τις εθνικές τους πολιτικές για την ένταξη, και άλλοτε ως «βοήθεια» προς το κράτος που δεν μπορεί να επωμίζεται την ευθύνη της ένταξης των μεταναστών.

Η τοπική αυτοδιοίκηση παρουσιάζει τις καλές πρακτικές σε επίπεδο συνεργασιών και δράσεων που αν και προδιαγεγραμμένες, απαντούν εν μέρει στις ιδιαιτερότητες των Δήμων, με κατεύθυνση κυρίως την εκμάθηση της γλώσσας, τη συμμετοχή στα κοινά και την ευαισθητοποίηση της ελληνικής κοινωνίας. Ο ρόλος τους γίνεται αντιληπτός με όρους όπως: διαχείριση της διαπολιτισμικότητας, πολυφυλετική και πολυπολιτισμική πόλη, διακρατικές συνεργασίες και δίκτυα ευρωπαϊκών πόλεων.

2.3 Εκπρόσωποι φορέων ΜΚΟ και Ενώσεων Μεταναστών

Το σύνολο των αιτημάτων των μεταναστών και των υποστηρικτικών φορέων συμπυκνώνεται στην αναγκαιότητα ύπαρξης «ορθού λόγου», «στο επίπεδο του μετανάστη», στο «εφικτό» και εντός της «πραγματικότητας» της Ελλάδας, σε κρίση. Η αντίρρηση σε αυτή την επικοινωνιακή λογική ανιχνεύεται στην ανάδειξη του αίολου και ανορθολογικού χαρακτήρα των ρυθμίσεων για την «νομιμότητα»: *τακτοποιημένοι νόμιμοι, παράνομοι, πρώην νόμιμοι που χάσανε την νομιμότητα, μετέωροι με αναβολή απομάκρυνσης, επιθυμούντες να φύγουν οι οποίοι δεν μπορούν.*

Οι οργανώσεις μεταναστών ή υποστήριξής τους δυσπιστούν στη ρητορική πολιτικών χωρίς σχεδιασμό υλοποίησης και διαμαρτύρονται για τη διαφορά μεταξύ θεωρίας και πράξης και για τις ασυνέχειες των δράσεων. Στηρίζονται κυρίως σε πρωτοβουλίες και εθελοντισμό. Συχνά προηγούνται ενέργειες και παρεμβάσεις που εκ των υστέρων επιχειρείται να προσαρμοστούν σε εκπονούμενα προγράμματα. Τονίζουν ότι τα μέτρα που λαμβάνονται δεν έχουν αφετηρία τον μετανάστη και συχνά αναπαράγουν ταυτοτικές αντιφάσεις. Μιλούν για το χάσμα του αυτοπροσδιορισμού τους και της επιθυμίας ένταξης και αποδοχής σε μία αρνητική, δύσπιστη ή και έμφοβη κοινωνία. Αναδεικνύουν, έτσι, ένα ανορθολογικό πλαίσιο που εξουδετερώνει άτομα, μετατρέπει νόμιμους μετανάστες σε μη νόμιμους, προσδίδει την ιδιότητα του μετανάστη σε πολίτες της χώρας απογόνους μεταναστών και γενικότερα λειτουργεί υπονομευτικά στους διακηρυγμένους στόχους της ομαλότητας και της κοινωνικής συνοχής.

3. Νοηματικοί θεματικοί άξονες – Σχηματοποιήσεις

Η αναλυτική επεξεργασία του εκφερόμενου λόγου των εκπροσώπων των φορέων οδήγησε στον εντοπισμό συγκεκριμένων επαναλαμβανόμενων σχηματοποιήσεων, ανεξάρτητα από τη μορφή του λόγου και την ιδιότητα του ομιλούντος, τηρουμένων βέβαια των διαφορών της ρητορικής οργάνωσης του λόγου τους.

Αναδεικνύεται το σχήμα Βορράς-Νότος/Κέντρο-Περιφέρεια υποδηλώνοντας την κάθετη και ιεραρχική δομή στη χάραξη της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη μετανάστευση, το γραφειοκρατικό πλαίσιο υλοποίησής της και τον ετεροκαθορισμό της εθνικής πολιτικής μέσω της χρηματοδότησης. Συχνά αναφέρονται όροι ισοτιμίας, θεωρίας και πράξης, πρωτοβουλίες «από τα κάτω», πίστης και ειλικρίνειας, αρχών και αξιών. Διαφαίνεται ακόμη ότι είναι αποδεκτή η κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική επί της αρχής και η διακρατική συνεργασία, αλλά υπάρχει και ανάγκη ανάδειξης εθνικών ιδιαιτεροτήτων. Ο ευρωπαϊκός Νότος γίνεται επίσης αντιληπτός, εκτός από τα κοινά κοινωνικοπολιτικά και πολιτιστικά στοιχεία και ως ένα «γεωγραφικό ανάχωμα», που καλείται να προστατεύσει τα λοιπά κράτη-μέλη του Βορρά από το μεταναστευτικό πληθυσμό. Η διαπίστωση του περιφερειακού ρόλου του ευρωπαϊκού Νότου σε σχέση με το Κέντρο της Ε.Ε. και η οικονομική κρίση αποτελούν πρόσφορα στοιχεία για κοινή δράση, η οποία όμως πρέπει να προσαρμόζεται στις διαφορές κάθε κράτους.

Η εθνική πολιτική παρουσιάζεται άλλοτε οριακά απύουσα και άλλοτε ως υλοποίηση κατευθυντήριων γραμμών και τήρηση σαφών οδηγιών της Ε.Ε., γεγονός που αφήνει ελάχιστα περιθώρια εθνικής στρατηγικής. Κατά συνέπεια, συχνά οι επί μέρους πολιτικές δεν απαντούν στις ιδιαίτερες ανάγκες του πληθυσμού, οι δε πρακτικές ένταξης είναι αποσπασματικές και εφαρμόζονται ανάλογα με τη ροή χρηματοδότησης. Συχνά η ελληνική πολιτική ένταξης χαρακτηρίζεται ή υποδηλώνεται ετεροκαθορισμένη ή χρηματοδοτικά υπαγορευόμενη. Τα περιθώρια χάραξης εθνικής πολιτικής στενεύουν περισσότερο, από την επικρατούσα ιδεολογία του «λιγότερου κράτους» και την τάση μετάθεσης μέρους των λειτουργιών του στην ιδιωτική οικονομία. Τονίζεται η πρόβλεψη αύξησης του μεταναστευτικού φαινομένου και η ανάγκη ύπαρξης και ανατροφοδότησης δικτύων συνεργασίας.

Σκιαγραφείται η «εκ των άνω» πρόταση ενός κοινωνικού μοντέλου ομαλότητας και συνεκτικότητας που θα ρυθμίζεται από την καλή συνεργασία του διπόλου: Δημόσιοι Φορείς- Κοινωνία Πολιτών. Ορίζεται το πλαίσιο του «δημόσιου χώρου» και υποδεικνύονται αξίες και ρόλοι συνύπαρξης για ημεδαπούς και αλλοδαπούς ενώ ενθαρρύνεται ο εθελοντισμός. Το τοπικό επίπεδο και οι συνεργασίες αποτελούν ευρωπαϊκές κατευθύνσεις αλλά και προϋποθέσεις υλοποίησης των δράσεων. Ο ρόλος του κράτους περιορίζεται στην εξομάλυνση ή τη μη όξυνση των διαφορών θέτοντας ένα γενικό πλαίσιο πολυπολιτισμικότητας. Σε προβληματισμούς που αγγίζουν *κόκκινες γραμμές* αντιπαράκειται η ελληνική παιδεία, οι χρόνιοι και αποδεδειγμένοι δεσμοί με τη χώρα (εργασία, οικογένεια) και τα σχέδια ζωής, καθώς και η λήψη μέτρων που δεν θα οξύνουν τον ανταγωνισμό μεταξύ των Ελλήνων και ξένων σε καιρούς οικονομικής δυσπραγίας.

Παρατηρείται το σχήμα εσωτερική ασφάλεια-εξωτερική απειλή, το οποίο σε επίπεδο διακρύψεων και υπηρεσιακής λεκτικής φόρμας εμφανίζεται συμπαγές. Σε ένα άλλο όμως επίπεδο, δηλώσεων ή συνδηλώσεων όλοι οι φορείς συναντούν τις εγγενείς αντιφάσεις του σχήματος, νοηματοδώντας αντίστροφα την ανοικτή-κλειστή κοινωνία. Πράγματι, η αξία της προάσπισης του νόμιμου μετανάστη, της εξασφάλισης των ατομικών δικαιωμάτων του και της προστασίας της οικογένειας (οικογενειακή επανένωση) έρχεται σε αντίθεση με την ανοικτή κοινωνία που εξαγγέλλεται, με την έννοια ότι καλείται να φιλοξενήσει και να προασπίσει παραδοσιακές δομές κλειστών κοινωνιών.¹²

4. Κεντρικά σημεία του λόγου των φορέων

4.1 Το ευρωπαϊκό πλαίσιο: Η Ευρώπη αλλάζει

Είναι αναγκαία η χάραξη πολιτικής με βάση την κοινωνία, το κράτος δικαίου και τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ένταξη των μεταναστών και

12. «Από ιδεοτυπική άποψη, η μετάβαση από την παραδοσιακή και κλειστή κοινωνία στη σύγχρονη και με υψηλού βαθμού εσωτερική διαφοροποίηση κοινωνία σημαίνει στο συμβολικό επίπεδο τη μακρά και αναντίστροφη πορεία από την ενότητα, την ομοιογένεια και την απλότητα στη διάσπαση, στην ετερογένεια και στη συνθετότητα» (Ψημίτης Μ., 1999, σελ. 89).

η διαχείριση του μεταναστευτικού ζητήματος απαιτεί ολοκληρωμένη προσέγγιση, εγκαθίδρυση σχέσεων εμπιστοσύνης, αμοιβαιότητας και αλληλεγγύης μεταξύ των ενδιαφερομένων φορέων. Η έννοια της ενσωμάτωσης είναι κομβικής σημασίας και διαφορετική απ' αυτή της ένταξης. Η ένταξη αναφέρεται κυρίως στον δημόσιο χώρο και ορίζεται ως πεδίο δραστηριοτήτων, που οριοθετεί τον δημόσιο χώρο παρέμβασης.

Η ευρωπαϊκή ήπειρος έχει αποτελέσει τελικό προορισμό ανθρώπων διαφορετικής καταγωγής, πολιτισμικής προέλευσης, με άλλα ήθη κι άλλα έθιμα, γεγονός που επιτάσσει την χάραξη συνεκτικών πολιτικών που θα οδηγούν στην ένταξη μεταναστών στις καινούριες κοινωνίες υποδοχής αλλά και στη βελτίωση των κοινωνικών σχέσεων. Μεγάλοι θεσμοί της Ευρώπης, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης, έχουν αναπτύξει σειρά κανονιστικών ρυθμίσεων και δίνουν συνεχώς κατευθύνσεις προς τα κράτη-μέλη τους για να οργανωθεί καλύτερα η νόμιμη μετανάστευση με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών και με στόχο την ένταξη τους στην ευρωπαϊκή κοινωνία.

4.2 Ευρωπαϊκός Νότος- Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο μετανάστευσης

Διαπιστώνεται η ανάγκη παρεμβάσεων σε όλα τα επίπεδα και μία μεταναστευτική πολιτική στο πλαίσιο μιας Ευρωπαϊκής Ένωσης που να θεωρεί όμως όλο το χώρο της Ευρώπης ενιαίο. Οι χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ιταλία, Ισπανία, Ελλάδα, Πορτογαλία) από τα τέλη της δεκαετίας του '80 αποτέλεσαν αρχικά το προθάλαμο για την επιδίωξη της μετακίνησης μεταναστών στην Ευρώπη και γενικότερα στον δυτικό κόσμο. Όλες αυτές οι χώρες αντιμετωπίζουν σήμερα μία μεγάλη και πρωτόγνωρη οικονομική κρίση που διογκώνει το μεταναστευτικό πρόβλημα (περιθωριοποίηση, παραβατικότητα, εγκληματικότητα, φαινόμενα ρατσισμού) διαταράσσοντας την ισορροπία του κοινωνικού ιστού των τοπικών κοινωνιών υποδοχής.

Στο σύνολο της Νότιας Ευρώπης δεν υπήρξαν ολοκληρωμένες πολιτικές εγκατάστασης και ενσωμάτωσης των μεταναστών. Υπάρχουν πολλαπλά επίπεδα ένταξης των υπηκόων τρίτων χωρών και ανάγκη διάχυσης των βέλτιστων πρακτικών μεταξύ των κρατών μελών της Νότιας Ευρώπης, ενίσχυσης της συνεργασίας και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των δημοσίων φορέων και της κοινωνίας πολιτών. Τονίζεται

ότι πρέπει να εντοπιστούν οι διαφορές και να αξιοποιηθούν συνεργασίες και αλληλεπιδράσεις όσον αφορά το μεταναστευτικό ζήτημα καθώς και η ανάγκη ύπαρξης πολιτικών ισότιμης αντιμετώπισης και ένταξης στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

4.3 Ένταξη και απένταξη

Η μετανάστευση και η ένταξη δε βρισκόταν στις προτεραιότητες των διαφορετικών ηγεσιών στην Ελλάδα. Υπήρξε ανοχή στην παραμονή των μεταναστών χωρίς έγγραφα στο πλαίσιο μιας λογικής που επικράτησε σε σχέση με την υποτιθέμενη βραχύβια παραμονή τους στη χώρα και τα οφέλη που προσποριζόταν η οικονομία από την «γκρίζα» αγορά εργασίας. Επαρκές νομοθετικό πλαίσιο δημιουργήθηκε με καθυστέρηση. Με την οικονομική συνδρομή της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Ταμείου Ένταξης, έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές δράσεις ένταξης.¹³

Η εκπαίδευση και η εργασία αποτελούν πυλώνες ένταξης και κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η εκπαίδευση αποτελεί μηχανισμό ένταξης αλλά ακόμη και η ένταξη του άλλου, του διαφορετικού στην εκπαίδευση, αλλά και στην κοινωνία, δεν είναι εύκολη. Οι βασικοί θεσμοί που υπάρχουν είναι θεσμοί αντισταθμιστικής παρέμβασης, όπως τάξεις υποδοχής και φροντιστηριακά τμήματα με σκοπό την ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Η ένταξη είναι ένα ζήτημα που αφορά στο σύνολο της ελληνικής κοινωνίας και στη σημερινή Ελλάδα της κρίσης υπάρχει και ο κίνδυ-

13. Περιπτώσεις πολιτικών ένταξης: Μαθήματα ελληνικής γλώσσας για τους νέο-εισερχόμενους, για μητέρες μετανάστριες, για αναλφάβητους, ειδικές κατηγορίες ανθρώπων που είχαν πολύ μεγάλη ανάγκη από στήριξη. Επίσης ένταξη των παιδιών των μεταναστών στο εκπαιδευτικό σύστημα, κυρίως της 2ης και 3ης γενιάς. Θέματα υγείας και κοινωνικής ασφάλισης με ενημέρωση για τα συστήματα υγείας, οδηγίες προληπτικής αντιμετώπισης των προβλημάτων υγείας, επιδημιολογική έρευνα κ.ο.κ. Οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα. Συμμετοχή στα κοινά και δημοτικές εκλογές. Συμμετοχή σε συλλόγους, ίδρυση θεσμών συμμετοχής τους σε τοπικό επίπεδο μέσω των συμβουλίων ένταξης των μεταναστών στους δήμους, ευαισθητοποίηση της Ελληνικής κοινωνίας για θέματα ρατσισμού, trafficking, κι επίσης ενημέρωση των εργαζομένων στη διοίκηση και στις δημοτικές αρχές για θέματα μετανάστευσης. Διαπολιτισμική εκπαίδευση και διαμεσολάβηση σε θέματα υγείας, κατοικίας, επίλυσης συγκρούσεων. Δικτύωση των συμβουλίων ένταξης μεταναστών και των συλλόγων των μεταναστών σε Ευρωπαϊκό επίπεδο για ανταλλαγή καλών πρακτικών και ενδυνάμωση.

νος απένταξης από την ελληνική κοινωνία. Ο αλλοδαπός πληθυσμός ταξινομείται με βάση το πόσο μακριά και πόσο κοντά είναι στην ένταξη σε βαθμίδες: παρανομία, έκπτωση από τη νομιμότητα, νομιμότητα. Προκύπτουν, επίσης, ειδικότερα ζητήματα μεταναστών δεύτερης και τρίτης γενιάς καθώς και ιδιαίτερης μεταχείρισης λόγω φύλου.

Σύμφωνα με τους φορείς η νόμιμη απασχόληση των μεταναστών αποτελεί το βασικό εργαλείο για την κοινωνική ένταξη των μεταναστών. Η προστασία των δικαιωμάτων που απορρέουν από την παρουσία των μεταναστών στη χώρα κι από το γεγονός ότι εργάζονται και η καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας αποτελούν προϋποθέσεις, σε συνδυασμό βέβαια και με άλλες πρακτικές, δράσεις, καινοτομίες για την ομαλή κοινωνική ένταξη. Κατατίθεται σοβαρός αντίλογος σχετικά με τη ρύθμιση έκδοσης αδειών διαμονής, ειδικά δε για το ότι ορίζονται οι ημέρες ασφάλισης ως προαπαιτούμενο για να θεωρηθεί κάποιος ότι εργάζεται στη χώρα. Τονίζεται ότι σε καμία χώρα της Ευρώπης ή της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν εξαρτάται η άδεια παραμονής από την «ποσότητα» της νόμιμης εργασίας. Τονίζεται η ευκολία απονομιμοποίησης σε περίοδο κρίσης, συνεχιζόμενης ύφεσης και ανεργίας και η ανυπαρξία μηχανισμού επαναφοράς της νομιμότητας.

5. Επίλογος

Στο δημόσιο διάλογο παρατηρείται η συναίνεση για σύγκλιση με το ευρωπαϊκό πλαίσιο και για συντονισμό της εθνικής πολιτικής με τις κατευθυντήριες γραμμές μιας ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής. Ταυτόχρονα εκφράζονται επιφυλάξεις και ενδιαρμοί που αποδίδονται σε εθνικές ιδιαιτερότητες που θα έπρεπε να είναι περισσότερο καθοριστικές στην εφαρμοζόμενη πολιτική αλλά και σε υπολειμματικούς εθνικούς μηχανισμούς.

Κατά την επεξεργασία του λόγου των συμμετεχόντων, τηρουμένων των μορφολογικών διαφορών όσον αφορά τη ρητορική οργάνωση του λόγου, έχουν εντοπιστεί και παρουσιαστεί κοινά νοηματικά σχήματα ιεραρχίας και αντιθέσεων σχετικά με τα επίπεδα (ευρωπαϊκό, εθνικό, τοπικό) προσέγγισης της μεταναστευτικής πολιτικής. Αναδεικνύεται η κάθετη και ιεραρχική δομή στη χάραξη της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη μετανάστευση, η οποία υιοθετείται από την εθνική

στρατηγική και αναπαράγεται γραφειοκρατικά κατά την υλοποίησή της. Η δομή αυτή εκφράζεται στο λόγο με σχήματα όπως Κέντρο- Περιφέρεια, Βορράς- Νότος, Δημόσιοι Φορείς- Κοινωνία Πολιτών, Νόμιμος και μη μεταναστευτικός πληθυσμός, ένταξη και αποκλεισμός, εσωτερική ασφάλεια - εξωτερική απειλή, ανοικτή- κλειστή κοινωνία.

Όσον αφορά στη θεσμική συνεργασία των φορέων, αποτελεί επίσης κοινή διαπίστωση ότι ενώ υπάρχουν ανταλλαγές απόψεων και ιδεών αυτές δεν μετουσιώνονται σε μία κοινή αντίληψη και δεν εγκαθιδρύουν μία μόνιμη μορφή διαλόγου, διαπραγμάτευσης και διαβούλευσης. Κοινή τέλος και εκπεφρασμένη θέση των συμμετεχόντων ομιλητών αποτελεί το αίτημα αυτοπροσδιορισμού των αναγκών όλων των φορέων (κράτους-τοπικής αυτοδιοίκησης-ενώσεων μεταναστών), ευελιξίας λήψης αποφάσεων, συνεχούς ροής των υποστηρικτικών δράσεων και τέλος ορθολογικών θεσμικών ρυθμίσεων εντός των ορίων του κράτους δικαίου το οποίο κλυδωνίζεται σε καιρούς ραγδαίων αλλαγών.

6. Βιβλιογραφία

- Γετίμης Π., Πετρινιώτη Ξ. (επιμ.) (2003), «Έρευνα για την ανίχνευση των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν στελέχη του δημοσίου στην εξυπηρέτηση μεταναστών- παλιννοστούντων- προσφύγων. Διατύπωση προτάσεων για προγράμματα κατάρτισης – ευαισθητοποίησης», Αθήνα, Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού, Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Δοξιάδης Κ. (2008), *Ανάλυση λόγου: Κοινωνικο-φιλοσοφική θεμελίωση*, «Εθνική Στρατηγική για την ένταξη των πολιτών τρίτων χωρών» 23-4- 2013, Αθήνα, Γενική Γραμματεία Πληθυσμού και Κοινωνικής Συνοχής, Υπουργείο Εσωτερικών, Αθήνα, Πλέθρον.
- Ιωσφίδης Θ. (2008), *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*, Αθήνα, Κριτική.
- Μπάγκαβος Χρ., Παπαδοπούλου Δ., Συμεωνάκη Μ. (επιμ.) (2008), *Μετανάστευση και παροχή υπηρεσιών σε μετανάστες στην Ελλάδα*, Πάντειο Παν/μιο, ΙΝΕ/ΤΣΕΕ http://www.inegsee.gr/sitefiles/files/MELETH_291.pdf
- Potter J., Wetherell M. (2009), *Λόγος και Κοινωνική Ψυχολογία: Πέρα από τις στάσεις και τη συμπεριφορά*, Αθήνα, Μεταίχμιο. [Τίτλος πρωτοτύπου

- (2005) *Discourse and social psychology: beyond attitudes and behavior*, Sage Publications of London, Thousand Oaks and New Delhi].
- Reinard J. (1998), *Introduction to Communication Research*, McGraw-Hill Companies.
- Στρατουδάκη Χ. (2008), «Έρευνες για τους μετανάστες στην Ελλάδα. Ερευνητικές εμμονές και εκκρεμότητες», Κείμενο εργασίας αρ. 20, Αθήνα, ΕΚΚΕ.
- Φραγκίσκου Α. (2009), «“Εμείς” οι “Άλλοι” και τα ΜΜΕ: Μετανάστευση και τύπος. Μεθοδολογικές παρατηρήσεις σχετικά με την εμπειρική έρευνα», στο Χρ. Βαρουξή, Ν. Σαρρής, Α. Φραγκίσκου (επιμ.), *Όψεις της μετανάστευσης και μεταναστευτική πολιτική*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, σελ. 165-188.
- Ψύλλα Μ. (1998), «Το μήνυμα ως αντικείμενο ερμηνείας και ανάλυσης στο πλαίσιο της επικοινωνιακής πράξης», στο Γ. Παπαγεωργίου (επιμ.), *Μέθοδοι στην κοινωνική έρευνα*, Αθήνα, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, σελ. 73-118.
- Ψημίτης Μ. (1999), «Η ατομική επιλογή ως παράγοντας πολιτισμικής ταυτότητας σε συνθήκες πολυπλοκότητας», στο Χρ. Κωνσταντοπούλου κ.ά. (επιμ.), *«Εμείς» και οι «Άλλοι». Αναφορά στις τάσεις και στα σύμβολα*, Αθήνα, εκδ. Τυπωθήτω- ΕΚΚΕ, σελ. 85 -107.